

Landelijk Overleg Wolf

Leidseveer 2
3511 SB Utrecht
T: 085 - 486 22 22

Aan : BAC Landelijk gebied

t.a.v. voorzitter Dhr. J. Beemsterboer
communicatie@ipo.nl

Aan: Staatssecretaris van LVVN

Dhr. ir. J.F. Rummenie
staslvvn@minlnv.nl

Uw brief van	Uw kenmerk	Ons kenmerk	Datum
		LOW 02-2024	18-11-2024
Contactpersoon			Bijlage(n)
5.1.2.e			

Onderwerp : Concept Wolvenplan 2025

Geachte heren Beemsterboer en Rummenie,

Het Landelijk Overleg Wolf (LOW) is een overleg waarin afstemming plaatsvindt over het Interprovinciaal wolvenplan 2025 tussen verschillende belanghebbenden. Het LOW adviseert provincies over te voeren beleid.

In het Landelijk Overleg Wolf (LOW) is het voorgenomen wolvenbeleid gedeeld. En is het concept interprovinciaal wolvenplan en interventierichtlijnen besproken. Daarnaast hebben een aantal deelnemers individuele reacties op het plan opgesteld en die met elkaar gedeeld.

Een overleg is het meest zinvol als na behandeling van het stuk de bereidheid bestaat om te zoeken naar gemeenschappelijke elementen in de opvattingen. Gericht op het zoeken naar draagvlak en toekomstperspectief voor alle betrokkenen en gezocht naar die elementen die gezamenlijk gedragen worden. Vanuit deze benadering is hieronder die gemeenschappelijkheid geformuleerd. Het LOW reageert in het verlengde van eerdere LOW-reacties die ons inziens nog steeds van betekenis zijn, en wij niet willen herhalen.

In onze reactie nu gaan wij eerst in op enkele algemene opvattingen om daarna nog in te gaan op enkele specifieke punten. Gezien het ambitieuze tijdsplan was het niet mogelijk om binnen het LOW alle onderdelen van het concept-wolvenplan te bespreken. Daarom zijn organisaties ook in de gelegenheid gesteld om separaat hun zienswijze in te dienen. Voor zover daarvan gebruik is gemaakt zijn deze bijgevoegd.

Een interprovinciaal opgesteld wolvenplan heeft welhaast per definitie het kenmerk van een plan dat kaders aangeeft. Kaders omdat een groot deel van het beleid bevoegdheden van de individuele provincies betreft en uitwerking van de beleidslijnen daar plaats vindt. Kaders ook omdat een provinciaal plan dat relevant wil zijn, zich moet bewegen binnen de kaders zoals die door Europees en Nederlands beleid zijn gesteld.

Deze positie van het plan wordt door velen en ook door de deelnemers aan het LOW weliswaar begrepen maar ook als ongemakkelijk ervaren. Er ontbreekt als het ware een kop en een staart aan het plan.

De staart

De staart wordt gevormd door de operationele uitwerking van het beleid. Op een aantal terreinen is dat weliswaar gebeurd (interventierichtlijnen) maar bij elk plan hoort een concrete uitvoeringsagenda: wie doet wat wanneer met welke budgetten. Het LOW heeft begrepen dat een dergelijke uitvoeringsagenda van Rijk en Provincies in de maak is. Wij dringen erop aan deze uitvoeringsagenda zo snel mogelijk operationeel te maken en in deze agenda ook de samenwerking tussen Rijk, provincies en desgewenst gemeentes zichtbaar te maken.

Burgers in dit land zijn niet geïnteresseerd in discussies over bevoegdheden tussen overheden: zij willen dat de overheid als één overheid opereert en interbestuurlijk samenwerkt en het is aan die overheden om de activiteiten en acties in samenhang te bezien en uit te werken. Wij hebben al in een eerder advies over het RDA rapport aangegeven dat een interbestuurlijke stuurgroep een goed instrument is om de samenhang in beleid ook bestuurlijk te borgen.

De Kop

De kop wordt gevormd door de wens dat elk beleidsplan ook ingebed wordt in een visie, gedachten over de relatie van het beleid met meer fundamentele vraagstukken die raken aan dat beleid maar niet direct, nu operationeel te maken zijn.

Bij het wolvenplan richt zich dat op onder meer de positie van wilde dieren in het dichtbevolkte Nederland. In een eerder advies hebben wij daarop al gewezen en ook het RDA advies benoemt dit punt. Om niet telkens in ad-hoc beleid terecht te komen zowel met betrekking tot de wolf als ook tot andere wilde dieren is het noodzakelijk om meer fundamenteel na te denken welke ruimte er letterlijk en figuurlijk is voor wilde dieren in dit land. Niet alleen louter in “filosofische” zin maar ook in het ontwikkelen van innovatieve instrumenten om bij voorbeeld tot een slimme ruimtelijke zonering te komen. Niet alles kan overal en altijd en dat geldt voor mens en dier. Tussen rasters en hekken plaatsen en afschieten van wilde dieren moet toch veel meer mogelijk zijn.

Wij zijn op zoek naar draagvlak en toekomstperspectief voor iedere betrokkene, met name voor de landbouwsector, die de meest directe impact ondervindt van de komst van de wolf. Maar de komst van de wolf raakt ook aan andere belangen. De maatschappelijke onrust, m.a.w. de sociaal-maatschappelijke impact is daarin een belangrijk aandachtsveld. Vanuit die brede optiek vindt het LOW het van betekenis u onze wensen met betrekking tot het voorgenomen wolvenbeleid mee te geven.

Het LOW is blij en hoopvol met de samenwerking tussen de provincies (IPO/BIJ12) en het Ministerie van LVVN. Dit versterkt de mogelijkheden voor een landelijke aanpak die tot uiting zal komen in de gemeenschappelijke 'Landelijke Uitvoeringsagenda Wolf'.

Het principe van een gebiedsgerichte invoering van de 'preventie-voorwaarde' om in aanmerking te komen voor een tegemoetkoming bij schade wordt als een goed vertrekpunt ervaren. Over de precieze voorwaarden daarbij in het operationeel maken daarvan leven binnen het LOW verschillende gedachten (zie bijlagen). In ieder geval dient duidelijk te worden aangegeven waar, wanneer en hoe dit wordt ingevoerd en toegepast. Een uitdrukkelijke voorwaarde is dan wel dat de subsidieregeling voor het treffen van preventiemaatregelen ruimhartig en voorspelbaar is, zowel wat de hoogte van de bedragen als het gebied waarop de regeling betrekking heeft. Daarbij is ook aandacht nodig voor mogelijk aanwezige belemmeringen in het kader van het bestemmingsplan.

Visie en uitgangspunten

Een ruimtelijke visie en daarmee samenhangend kader heeft hoge prioriteit en zou, naar analogie met andere diersoorten, duidelijkheid kunnen gaan bieden hoe de overheden met de wolf willen omgaan. En sturend kunnen zijn op de uitvoeringsagenda wolf. Het RDA advies, is binnen het LOW gewaardeerd en geeft hiervoor goede aanknopingspunten.

Daarbij dient vanuit een breed ruimtelijke ordeningsmotief gekeken te worden naar zowel ecologie, economie en de sociaal-maatschappelijke aspecten. Kortom: naar dieren én mensen, draagvlak e.d. Om uiteindelijk een kader te bieden aan een verantwoorde en veilige manier van samenleven met de wolf. Er moet plek gevonden worden voor claims op het gebruik van de ruimte die ieder afzonderlijk te verdedigen zijn maar in zijn totaliteit niet mogelijk zijn. Dat vereist zorgvuldige publieke besluitvorming en het besef dat maximale claims niet mogelijk zijn en dus iedereen wat moet 'inschikken'. En is op korte termijn ook de bepaling Staat van instandhouding van groot belang omdat dit ook zal bijdragen aan duidelijkheid over het handelingsperspectief.

Internationale samenwerking is noodzakelijk. Bijvoorbeeld als het gaat om het bepalen van de Gunstige staat van instandhouding. In het kader van het ganzenbeleid lijkt een internationale aanpak ook succesvol te zijn en kent daarmee overeenkomsten. Landelijk heeft dit vorm gekregen in een voorstel voor een Interprovinciaal Faunabeheerplan Ganzen, dit kan als inspiratie dienen voor een werkwijze die ook voor de wolf zou kunnen gelden.

Tegelijkertijd het pleit om ook op provinciaal niveau, actief te worden in provincies waar nog géén wolvencommissies, wolvenconsulenten, veebeschermingsteams zijn. M.a.w. juist voorbereid zijn op i.p.v. van achteraf als de wolf er al is.

Probleemsituaties en probleemwolven

Een effectievere aanpak van probleemsituaties en probleemwolven is hard nodig. Het blijft bijzonder dat de uitvoering van interventies (of het nu gaat om verjagen, paintballen, zenderen of doden van een wolf) stranden in juridische procedures. Dat kan niet de bedoeling zijn van de wetgever. Een goede onderbouwing van de situaties en versnelling van vergunningverlening en daarmee daadkrachtige uitvoering is daarbij van groot belang. Kortom het handelingsperspectief schiet hier nog te kort. Mogelijk kan een landelijk gecoördineerd en interprovinciaal afgestemd faunabeheerplan wolf hierbij behulpzaam zijn. Een adequate dossieropbouw en incidentenregistratie, mede vanuit het veiligheidsperspectief, of in ieder geval gestructureerd verzamelen van informatie, is daarbij wenselijk.

In de escalatieladders van de interventierichtlijnen vormen het beleidsmatig kader en de juridische basis om te handelen. Deze dienen zo concreet mogelijk te worden ingevuld. En daarbij ook aandacht te geven aan de maatschappelijke beleving. Aanvallen op een schaapskudde dienen ook als probleemsituatie te kunnen worden benoemd.

Preventie

De inzet op preventieve maatregelen is een basis voorwaarde. Daarom is het pleit om dit landelijk, via subsidieregelingen, te organiseren. De inzet voor zgn. wolf-fencing team's is daarbij een goed hulpmiddel die niet alleen kunnen bijdragen aan feitelijke realisatie en uitvoering maar ook adviezen kunnen geven. Uiteraard is van belang dat duidelijk is wie wat gaat doen en hoe dit wordt betaald. Meer aandacht is nodig voor de positie van de schaapskuddes evenals voor innovaties die kunnen bijdragen aan betere preventiemogelijkheden. Het is gewenst om nader onderzoek te doen naar de effecten, zowel landschappelijk als ecologisch, van de wolfwerende rasters.

In dit kader is de mogelijkheid voor vergoeding van arbeid, onderhoud e.d. is een onderwerp waarbij betrokkenheid van de sector noodzaak is.

Kennis en expertise

Het voorkomen van maatschappelijke onrust, polarisatie e.d. verdient meer dan nu de aandacht ook van overheidszijde. Een Landelijk Informatiepunt & Kenniscentrum Wolf is van grote betekenis om de Nederlandse bevolking op goede en onafhankelijke wijze, op basis van feitelijke kennis en onderzoek betrouwbaar te kunnen informeren over de wolf en hoe hiermee om te gaan. Kortom: ook publiekscommunicatie is onmisbaar.

Samenwerking tussen stakeholders wordt als wenselijk gezien. De suggestie werd gedaan om eens te kijken naar de Deense (wolven-)aanpak als het gaat om het maatschappelijk draagvlak die o.a. meer gericht is op mediation.

Deskundigenteam

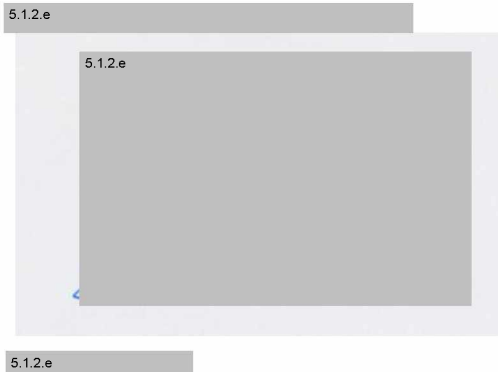
Door verschillende betrokkenen wordt gepleit voor een onafhankelijk en breed samengesteld deskundigen team. Dat wordt van harte onderschreven. Hierin dienen diverse disciplines aanwezig te zijn. De invulling en taakopvatting hiervan dient nader te worden uitgewerkt. Daarbij kan gedacht worden aan het analyseren van incidenten, probleemsituaties en/of het beoordelen van adviezen van derden. Ook de woordvoering van overheidszijde is een aandachtspunt. Bovendien zouden er protocollen moeten klaarliggen voor wanneer er een probleemsituatie voordoet, zodat snel en adequaat kan worden gehandeld.

Tot slot: dit dossier heeft urgentie en vergt daarmee op korte termijn inzet van mensen en financiële middelen en wij rekenen er op dat de overheden in gezamenlijkheid (Rijk en provincies) deze zullen faciliteren.

Het LOW en ook de stakeholders afzonderlijk, worden graag betrokken bij de invulling van de uitvoeringsagenda wolf.

Deze reactie is gelijktijdig uitgegaan naar de Minister van LVVN en de IPO Bestuurlijke Adviescommissie Landelijk Gebied.

Met vriendelijke groet,

Samenstelling Landelijk Overleg Wolf

Landschappen NL, Dierenbescherming, Federatie Particulier Grondbezit, Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging, LTO Nederland, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Stichting Beheer Platform Kleinschalige Schapen- en Geitenhouders, Vereniging Gescheperde Schaapskudden, Vereniging Nederlandse Gemeenten, Wolf Fencing Nederland. Zoogdiervereniging;

Wetenschappelijke inbreng: Wageningen Environmental Research;

Ambtelijk secretariaat: IPO, LVVN en BIJ12.

O.l.v. de onafhankelijk voorzitter.

Bijlagen, de individuele reacties van:

1. Gezamenlijke reactie van: LTO, Platform KSG, NSFO, VGSN, SZH
2. Vereniging Natuurmonumenten
3. Dierenbescherming
4. Federatie Particulier Grondbezit

Reactie op het concept- Interprovinciaal Wolvenplan 2024 LTO, NSFO, Platform KSG, VGSN en SZH

Oktober 2024

De hervestiging van wolven in door mensen intensief gebruikt cultuurlandschap gaat gepaard met conflicten. Het interprovinciaal Wolvenplan 2024 is, zo stelt de inleiding, bedoeld om richting te geven aan gezamenlijk landelijk beleid.

Sinds de vaststelling van het laatste wolvenplan zijn de ontwikkelingen hard gegaan. Zeker in het laatste jaar is sprake van een stroomversnelling. Die is niet los te zien met de exponentiële groei van het aantal wolven in Nederland. Het aantal conflicten zal groeien. Er moet dus snel iets gebeuren: de urgentie is hoog.

Provincies, gemeenten en de organisaties verenigd in het L.O.W. hebben behoefte aan werkbare oplossingen. Er is sprake van maatschappelijke onrust.

De Gedeputeerden van de zogenaamde “wolvenprovincies” (Drenthe, Gelderland, Friesland, Overijssel en Utrecht) hebben recentelijk een dringende oproep gedaan om werkbare, praktisch uitvoerbare maatregelen. Zij doen een dringend beroep om in te zetten op passieve en actieve beheersmaatregelen.

Die urgentie blijkt ook uit het recente advies van de Raad voor Dierenaangelegenheden: “niets doen is geen optie”.

Het is niet onze bedoeling om de landelijke uitvoeringsagenda uit te werken in dit interprovinciaal wolvenplan (waarbij aangetekend dat wij wel intensief betrokken wensen te worden in de opstelling en de uitwerking van de uitvoeringsagenda). Maar wij verwachten een wolvenplan dat proactief beoogt richting te geven aan (gezamenlijk) beleid waarbij aanbevelingen worden gedaan.

Het wolvenplan moet tot doel hebben om bestaande en mogelijke conflicten tussen mensen, gehouden dieren (weidedieren en huisdieren) en wolven te vermijden of te verminderen. Doel van wolvenmanagement is om, rekening houdend met menselijke belangen en belangen van gehouden dieren, het voortbestaan van de soort wolf te waarborgen. Bij het afwegen van maatschappelijke belangen moet de menselijke veiligheid en die van door mensen gehouden dieren voorop staan. Nederland zou zich actief moeten inzetten om de waardevolle diervriendelijke veehouderij met dieren die vooral buiten in de wei staan te behouden.

Het concept interprovinciaal wolvenplan is onevenwichtig en vooral vanuit de bescherming van de wolf geschreven. Het concept schiet tekort als het gaat om de bredere maatschappelijke, economische en ruimtelijke consequenties die het samenleven met deze roofdieren met zich meebrengt. Het plan is reactief in plaats van proactief en biedt geen perspectief voor houders van (landbouw)huisdieren. De interventierichtlijnen wolf-mens en wolf-hond sluiten niet aan bij de actuele ontwikkelingen. De interventierichtlijn situatie wolf-vee is onacceptabel.

Hoewel de bescherming van de wolf een belangrijk uitgangspunt is, moet het vraagstuk van (kunnen) samenleven met de wolf centraal staan. Dus moeten ook de belangen van andere partijen, zoals de agrarische sector, natuurbeheer en het welzijn van weidedieren, huisdieren en paarden, maar ook het belang van de natuurgebieden als veilig recreatiegebied voor de mens (en de daaraan gekoppelde economische belangen van sectoren als horeca en recreatie in die gebieden) en ruimtelijke keuzes die gemaakt moeten worden, serieus worden meegenomen in het beleidskader.

We noemen een aantal aandachtspunten:

1. Economische bedreigingen: schaapskuddes

Een opvallend gebrek in het plan is de afwezigheid van een hoofdstuk waarin de economische bedreigingen van de terugkeer van de wolf worden besproken. Schaapskuddes, die een belangrijke rol spelen in duurzaam natuurbeheer, worden sterk bedreigd door de stijgende kosten die gepaard gaan met de bescherming tegen wolvenaantallen. Veel opdrachtgevers die schaapskuddes inzetten voor natuurbeheer, zoals overheden en natuurbeschermingsorganisaties, kunnen de stijgende kosten niet dragen. Dat vraagt dus aanpassing van o.a. de SNL. Ook wordt het tijd dat de extra arbeid die de bescherming van de weidedieren met zich meebrengt vergoed wordt.

In het concept wolvenplan worden aanvallen op een gescheperde kudde als normale situatie bestempeld. Dit kan niet zo zijn. Een aanval van een wolf op de kudde in aanwezigheid van de herder is een probleemsituatie en draagt bij tot het bestempelen van de betreffende wolf tot een probleemwolf.

2. Culturele verarming; ecologie en toerisme

Het verdwijnen van schaapskuddes heeft niet alleen ecologische gevolgen—de schaapskuddes leveren immers een bewezen ecologische meerwaarde op, bijvoorbeeld door het openhouden van natuurgebieden en het bevorderen van biodiversiteit—maar heeft ook culturele en toeristische implicaties. Schaapskuddes zijn een essentieel onderdeel van het Nederlandse landschap en erfgoed, en hun verdwijnen zou een culturele verarming betekenen. Bovendien zijn ze een trekpleister voor toeristen, wat een belangrijk economisch aspect vormt voor plattelandsregio's. Gescheperde kuddes zijn sinds 2016 immaterieel cultureel erfgoed en verdienen als zodanig bescherming. In ieder geval moeten de herders mogelijkheden krijgen om wolven te verjagen en ondersteund worden bij het realiseren van voldoende van een afdoende bescherming tijdens de nacht en schemering. Speciale aandacht vragen ook de zeldzame en bedreigde schapen- en geitenrassen. Ook zij vallen ten prooi aan de wolf, hetgeen een genetische verarming van het levende erfgoed betekent, juist in een groep die al zeer kwetsbaar is.

3. Uitdagingen bij preventieve beschermingsmaatregelen tegen wolven

Dierhouders zijn verplicht om hun dieren te beschermen tegen mogelijke roofdieren. In de zogenaamde BIJ12-norm voor wolfwerende afrasteringen wordt omschreven wat redelijkerwijs van een dierhouder wordt verwacht. Waar ligt de grens van het maximale dat van de veehouder gevraagd kan worden? Die grens moet helder zijn zonder ruimte voor interpretatie. Het kan niet zo zijn dat die grens in interventie maatregelen zoals vastgelegd in de zogenaamde escalatieladder rekbaar blijkt of een open einde heeft.

De zogenaamde BIJ-12 norm (hoogte afrastering 1,20 meter) ligt al hoger dan de norm in ons buurland Duitsland (90 centimeter). We stuiten bij de Nederlandse norm al op een ander bezwaar: ruimtelijke ordeningsvoorschriften (bestemmingsplannen) laten lang niet overal in het buitengebied afrasteringen van 1,20 meter toe. Daaraan ligt de keuze van gemeenten t.a.v. het landschappelijk aanzien van het buitengebied ten grondslag.

Het kan niet zo zijn dat een dierhouder zijn dieren wil (en wettelijk gezien moet) beschermen, maar het plaatsen van een wolfwerende afrastering illegaal is. Een enkele gemeente kent een gedoogbesluit maar dat is geen gemeengoed en het is de vraag of de politieke wil hiertoe breed aanwezig is.

De landschappelijke impact van “verhekkings” maar ook het feit dat uit fauna-overwegingen (gevaar voor andere in het wild levende dieren) bedenkingen zijn tegen een verdergaande “verhekkings” van Nederland maken dat andere oplossingen zoals nulstandgebieden (gekoppeld aan maatregelen als verjaging) dringend overwogen moeten worden.

Ook het kostenaspect is essentieel.

Bij de hervestiging van de wolf was, is en blijft uitgangspunt dat de negatieve gevolgen daarvan niet op de houders van weidedieren worden afgewenteld. Toch zijn in de het merendeel van de provincies nog geen subsidieregelingen van kracht. De subsidieregelingen die er wel zijn, dekken slechts een deel van de kosten. Zo is de factor arbeid (een aanzienlijke kostenpost) veelal niet subsidiabel. De wolf verspreidt zich in rap tempo over Nederland en houdt zich niet aan provinciegrenzen. De wolf zal zich over heel Nederland verspreiden en het is belangrijk dat alle dierhouders daar preventieve maatregelen voor nemen en daarvoor subsidie ontvangen.

Wij pleiten daarom voor een landelijke subsidieregeling (die alle kosten dekt, dus inclusief arbeid) voor preventieve maatregelen.

Naast geldelijke ondersteuning is informatie, advies en praktische hulp nodig. Dit kan ondersteund worden door zogenaamde wolvenconsulenten en wolvenbescherming/ondersteuningsteams (naar Vlaams voorbeeld, waar deze teams hun meerwaarde al bewijzen). Iedere provincie zou naast een ruimhartige subsidieregeling ook wolvenconsulenten en wolvenbescherming/ondersteuningsteams moeten hebben.

In de zogenaamde escalatieladder wordt aangegeven hoe te handelen indien een wolfwerende afrastering wordt overwonnen. Helaas leert de praktijk dat een wolf fysiek in staat is om een afrastering van 1.20 meter te overwinnen. Snel ingrijpen moet dan uitgangspunt zijn, om te voorkomen dat de wolf dit gedrag doorgeeft aan andere wolven. Helaas schiet de escalatieladder op dit punt, alsook op andere punten, tekort.

In de bijlage gaan wij verder in op de escalatieladder.

4. Dierwelzijn

Het welzijn van weidedieren komt onvoldoende aan bod.

Weidegang is van groot belang is voor de gezondheid en het welzijn van koeien, paarden, schapen en andere weidedieren. Deze komt in gevaar door de aanwezigheid van wolven. Dit bedreigt niet alleen de kwaliteit van leven voor de dieren, maar brengt ook de bedrijfsvoering van veehouders in gevaar, met name die van biologische, duurzame en/of kleinschalige boeren die hun vee buiten laten grazen.

5. Gevaren voor huisdieren

Het wolvenplan stelt de bescherming tegen aanvallen op vee centraal, maar onderschat de reële kans van aanvallen op huisdieren, zoals honden. Vooral in gebieden waar mensen met hun huisdieren verblijven en recreëren, is de aanwezigheid van wolven een zorgwekkende factor die niet goed is meegenomen. Het plan zou expliciet moeten ingaan op deze risico's.

6. Paarden en verkeersveiligheid

Een ander cruciaal aspect dat onderbelicht blijft, is het gevaar dat wolven vormen t.a.v. paarden. Zelfs zonder directe aanvallen kan de aanwezigheid van een wolf nabij de weide ervoor zorgen dat paarden in paniek raken, uitbreken en zichzelf verwonden. Dit kan niet alleen leiden tot ernstige verwondingen bij de dieren, maar ook tot potentieel gevaarlijke verkeerssituaties. Het interprovinciale plan zou hier meer aandacht aan moeten besteden. Ook nemen paarden deel aan het verkeer. De aanwezigheid van een wolf in de directe nabijheid kan ook dan tot heel gevaarlijke situaties leiden.

7. Subsidiebeleid en beleidsvrijheid van provincies

Het wolvenplan benadrukt de beleidsvrijheid van provincies in het toekennen van subsidies voor preventieve maatregelen. Dit staat echter haaks op de urgentie van generieke en ruimhartige maatregelen zoals die door de Raad voor Dieraangelegenheden (RDA) is geformuleerd. Als het om de bescherming van dieren en het minimaliseren van conflicten gaat, zou een nationaal ruimhartig subsidiebeleid veel effectiever zijn. Het laten afhangen van provinciale keuzes leidt tot een versnipperd en mogelijk ineffectief beleid, dat bovendien onzekerheid creëert voor houders van dieren en landeigenaren. In de afgelopen periode is gebleken dat twaalf provincies een verschillend

beleid hebben variërend van geen tot uitgebreid. De wolf houdt zich niet aan provinciale grenzen. Een landelijk beleid is dringend gewenst.

8. Toegankelijkheid van natuurgebieden

Een verantwoord samenleven tussen mens en wolf zoals omschreven, leidde onlangs al tot het (al dan niet tijdelijk) afsluiten van natuurgebieden die van groot belang zijn voor recreatie en het welzijn van mensen. Als er in bepaalde periodes gebieden afgesloten worden om de wolf te beschermen, heeft dat niet alleen een negatieve impact op de natuurbeleving van omwonenden en recreanten, maar ook grote economische gevolgen hebben voor ondernemers in die gebieden, zoals horecagelegenheden, campings en toeristische organisaties. Het interprovinciaal plan lijkt deze belangrijke afweging onvoldoende mee te nemen.

9. Ruimtelijke en maatschappelijke afweging: toegevoegde waarde van de wolf

Het plan ontbeert eveneens een degelijke ruimtelijke en maatschappelijke analyse over waar de wolf wel en geen toegevoegde waarde heeft. Er zou meer aandacht moeten zijn voor gebieden waar de aanwezigheid van wolven een disproportionele belasting vormt voor andere belangen.

Nederland is klein en vol. Woningbouw vraagt ruimte. Er is ruimte nodig voor de opwek van schone energie. En de verduurzaming en daarmee gepaard gaande extensivering van de landbouw zijn slechts enkele ontwikkelingen die een beroep doen op de schaarse ruimte. Zonering en de instelling van nulstandgebieden moet serieus overwogen worden. Een helder onderscheid tussen gebieden waar wolven passen binnen het ecologische en maatschappelijke landschap en waar ze dat niet doen, is noodzakelijk voor een beter gebalanceerde aanpak.

10. Uitdagingen rond kuddebewakingshonden

Kuddebewakingshonden zijn geen generieke oplossing voor schaapskuddes. Niet iedereen kan met deze honden overweg. In gebieden waar veel bezoekers komen, ligt de inzet van kuddebewakingshonden gezien mogelijke conflictsituaties niet voor de hand.

Bovendien blijkt in de praktijk dat het verzekeren van schade door kuddebewakingshonden problemen kan opleveren voor de (bedrijfs)aansprakelijkheid. Dit vormt een extra belemmering voor boeren en herders die al te maken hebben met stijgende kosten voor wolfwerende maatregelen. Het interprovinciaal wolvenplan zou ook hier aandacht aan moeten besteden, door bijvoorbeeld te pleiten voor een collectieve verzekering of financiële ondersteuning voor dierhouders die dergelijke honden inzetten.

11. Juridische uitvoerbaarheid

Op dit moment lijkt een snel en effectief interveniëren op probleemwolven praktisch onmogelijk door juridische procedures. Echter kunnen samenleven met wolven vraagt om snel handelen. Het is niet voldoende om die situaties in zogenaamde escalatieladders te benoemen: de maatregelen moeten ook uitvoerbaar zijn. Bovendien zijn de escalatieladders rekbaar en multi-interpretabel. Dat leidt alleen tot rechtszaken.

12. Het belang van zorgvuldige communicatie

De polarisatie rondom “de wolf” is een complicerende factor. Wolvenaantallen leiden tot veel publiciteit. De communicatie is niet geregeld. Dit heeft tot gevolg dat allerlei speculaties rondgaan in de (sociale) media. Actieve en zorgvuldige communicatie is van belang. Angst aanjagen werkt niet bevorderend, maar bagatelliseren van de problematiek evenmin.

Er is een verschil tussen feiten en aannames. Een aanname zoals geschreven op blz. 10 dat ontmoetingen tussen wolven en mensen die zich verantwoordelijk gedragen niet zomaar tot gevaarlijke situaties leiden, is op z'n best wishful thinking. Datzelfde geldt voor de stelling op blz. 11 dat er gebieden zijn waar de wolf met relatief weinig problemen kan leven. Ook het gestelde op blz. 12 dat voornamelijk kwetsbare dieren ten prooi vallen, wordt door feiten weersproken. Tenzij we

bedoelen dat ingerasterde dieren per definitie kwetsbaar zijn. Ons advies: haal deze aannames weg: we kennen het gevaar dat deze een eigen leven gaan leiden.

Een ander probleem is framing. Ten onrechte bestaat een beeld van dierhouders die hun dieren niet willen beschermen. Waarbij bescherming zo gemakkelijk is en de kosten bovendien vergoed worden. Een beeld dat ver af ligt van de werkelijkheid. De werkelijkheid is dat het plaatsen van hekken helemaal niet zo simpel is, een groot deel van de kosten niet wordt vergoed en er in het merendeel van de provincies nog geen regelingen, wolvenconsulenten en wolven bescherming/ondersteuningsteams zijn.

Dus waar het wolvenplan uitspraken doet, zet die dan in een juiste context. En ga uit van een gelijk speelveld: wolven hebben rechten, maar weidedieren en huisdieren en andere gremia ook .

CONCLUSIE

Hoewel de bescherming van de wolf een belangrijk onderdeel is van het beleid, schiet het interprovinciale wolvenplan tekort in het adresseren van de bredere economische, culturele en maatschappelijke uitdagingen die samenleven met de wolf met zich meebrengt. Er is meer aandacht nodig voor de economische bedreigingen voor schaapskuddes, de agrarische sector, het welzijn van vee, en de noodzaak van een nationale aanpak wat betreft subsidies. Nu interventies tussen mens en wolf zich steeds vaker zullen voordoen, is dit maatschappelijk gezien een belangrijke uitdaging. Bovendien moeten er betere afwegingen gemaakt worden over waar wolven wel en niet een toegevoegde waarde hebben in het landschap en biodiversiteit, en moeten de financiële en praktische obstakels in de bescherming tegen de wolf worden aangepakt. Het plan dient niet alleen gericht te zijn op de bescherming van de wolf, maar ook op het waarborgen van een duurzame, veilige en maatschappelijk verantwoorde manier van samenleven tussen mens en wolf.

Het (kunnen) samenleven met de wolf kost (veel) geld. Het is bepaald niet de enige politieke uitdaging die op de provincies afkomt.

Het is essentieel om de financiële component te benoemen. Een wolvenplan is meer dan een theoretisch kader: het moet zowel financieel als praktisch uitvoerbaar zijn.

Ook de juridische mogelijkheid van ingrijpen in probleemsituaties is een belangrijke uitdaging. Wij zien met belangstelling en ongeduld uit naar het landelijk uitvoeringsprogramma dat de staatssecretaris aan het opstellen is. De noodzaak hiervoor is hoog en dringend.

Vorenstaande is niet alleen van belang voor dierhouders maar ook voor de wolf zelf: bij het uitblijven zal het maatschappelijk draagvlak voor de wolf verder kantelen.

Wij stellen voor om het huidige concept-wolvenplan vast te stellen met onze opmerkingen in een addendum, en daarmee strijdige teksten uit het concept-wolvenplan te verwijderen.

SAMENGEVAT

1. In ons dichtbevolkte Nederland is niet overal plaats en ruimte voor een roofdier zoals de wolf. Spoedig onderzoek naar zoning/nulstandgebieden moet prioriteit krijgen.
2. De overheid moet voor heel Nederland alle preventieve maatregelen zoals wolfwerende rasters inclusief de daarvoor benodigde arbeidsinzet volledig vergoeden. Preventief, dus voordat zich wolven in een regio vestigen (voor zover dat niet al het geval is).
3. Alle provincies dienen naast een ruimhartige subsidieregeling te voorzien in wolvenconsulenten en wolvenbescherming/ondersteuningsteams die dierhouders van advies kunnen dienen en praktisch kunnen ondersteunen.
4. Er moet een duidelijke escalatieladder zijn, die werkbare en uitvoerbare grenzen en maatregelen als uitgangspunt heeft en die eenvoudig toepasbaar is. Juridische belemmeringen moeten worden weggenomen c.q. daarop moet worden voorgesorteerd.

5. De wolvenpopulatie in Nederland moet gecontroleerd beheerd kunnen worden zowel preventief als in geval van schade en excessen.
6. De overheid moet actief inzetten op meer en objectieve informatie. Die informatie moet openbaar toegankelijk zijn en door de overheid beheerd worden. Maak daarin onderscheid tussen feiten en aannames. Onderken dat we nog lerende zijn. Framing van dierhouders moet worden voorkomen.
7. Het welzijn van weidedieren en huisdieren moet (meer) worden meegenomen in het wolvenplan.
8. Er moet meer ruimte komen voor de sociale dimensie.

LTO 5.1.2.e

Platform KSG 5.1.2.e

NSFO 5.1.2.e

VGSN 5.1.2.e

SZH 5.1.2.e

Voor de opmerkingen op de interventierichtlijnen: zie de bijlage

bijlage

OPMERKINGEN M.B.T. DE INTERVENTIERICHTLIJNEN

De escalatieladder is nog steeds niet duidelijk.

De escalatieladder moet aangeven wat het maximale is dat van de dierhouder gevraagd kan worden. Dit is vastgelegd in de zogenaamde BIJ12-norm. Daarbij is een rasterhoogte van 120cm het maximum. Een afrastering, die voldoet aan de BIJ12 norm en goed geplaatst is, moet als een bevredigende oplossing worden gezien. Niet als een uitgangspunt voor het zoeken naar een bevredigende oplossing. Voor vele schapenhouders is de BIJ12-norm al een zware opgave. Het moet een escalatieladder zijn voor de wolf, niet voor de schapenhouder.

Ook moet duidelijk worden vastgelegd wie bij een wolvenaantal op weidedieren bepaalt of de afrastering voldoende was. De bewijsvoering is onduidelijk. En moet bovendien objectief zijn.

De escalatieladder bevat teveel ruimte voor interpretatie. De richtlijnen moeten zo concreet mogelijk zijn. Geen open einden en precies omschrijven wat met een begrip wordt bedoeld. Denk aan omschrijvingen als “meermaals” en “verschillende”.

De escalatieladder moet zo concreet mogelijk zijn met objectieve maatregelen.

De interventierichtlijnen moeten uitvoerbaar zijn. Juridisch gezien is een flink dossier nodig alvorens ingrijpen mogelijk is, dus er zullen alvast protocollen moeten worden gemaakt. Ook het op voorhand verlenen van een vergunning moet worden overwogen. Alles moet er op gericht zijn om snel te kunnen ingrijpen zodra het mis gaat.

Helaas worden de begrippen onnatuurlijk gedrag en probleemwolf nogal eens gekoppeld. Het is niet zo dat een probleemwolf per definitie onnatuurlijk gedrag vertoont. De wolf is een jager. Het doden van dieren en ook surplus killing zijn in de gegeven omstandigheden natuurlijk gedrag.

In de interventierichtlijn wordt het begrip probleemsituatie niet gekoppeld aan het maatschappelijk beleven van dit begrip. Het kan toch niet zo zijn dat, zoals het nu in de interventierichtlijn staat, het aanvallen van een gescheperde kudde als “geen probleemsituatie” wordt betiteld. Evenmin is duidelijk wanneer een probleemsituatie een probleemwolf wordt.

Snel ingrijpen bij aanvallen is een noodzaak: de wolf moet leren dat weidedieren geen geschikte prooi zijn en dit gedrag niet doorgeven aan andere wolven.

De voorwaarden moeten reëel zijn. Omschrijvingen als “binnen een periode van één week” (een goed doorvoede wolf kan langer zonder prooi), binnen één gemeente of een aangrenzende gemeente (een wolf loopt met gemak enorme afstanden) en “meermaals” (dat blijkbaar door de provincies zelf is in te vullen) zijn onacceptabel.

Dan is er nog het probleem van aanvallen op onbeschermd vee. In veel provincies zijn (nog) geen goede subsidieregelingen, geen wolvenconsulent etc..... Ondertussen leert de wolf niet dat weidedieren geen geschikte prooi zijn.

Dit benadrukt de urgentie van landelijke, ruimhartige en werkbare maatregelen.

De betrouwbaarheid van de overheid is in het geding. Dierhouders voelen zich in de steek gelaten.

Reactie Concept Interprovinciaal Wolvenplan 2024

Natuurmonumenten

Algemeen

Natuurmonumenten is voorzichtig positief over de stappen die gezet zijn om tot een nieuw IPO Wolvenplan te komen. Tegelijk zien we dat een nieuw plan niet zaligmakend is. Ten opzichte van het oude plan zijn er slechts enkele betekenisvolle wijzigingen doorgevoerd en veel informatie is ongewijzigd hergebruikt. Daarmee schiet het nog tekort in het bieden van meer concrete handelingskaders en ondersteuning in de uitvoering van maatregelen voor preventie, communicatie en interventie.

Periodieke actualisatie van handelingskaders is een vereiste bij de continue veranderende omstandigheden rond de terugkeer van de wolf. We benadrukken daarbij dat er ook tussentijds ruimte moet zijn voor maatwerk en dat we daarmee misschien ook accepteren dat in voorkomende gevallen de rechterlijke macht de interpretatie en de uitvoering van de maatregelen zal toetsen aan de wet. Tegelijk benadrukken we dat bij interventies tijd een belangrijke rol speelt en dat snel handelen vaak erger kan voorkomen. Dat schuurt met de juridische onderbouwing die soms nodig is: Tijd versus zorgvuldigheid. We vinden het belangrijk om dat dilemma te benoemen en daar open over te zijn in verwachtingen management naar belanghebbenden, publiek en politiek: We zijn heel veel zaken nog aan het uitvinden en uittesten. En dat vergt continue monitoring en de bereidwilligheid om van nieuwe situaties te leren.

Mogelijk kan het model van een faunabeheerplan als sjabloon gebruikt worden om aan de voorkant onderbouwing te borgen en vanuit die basis vergunningen op te stellen voor de handelingen uit de interventierichtlijnen, zodat die op de plank liggen bij acute situaties. Ook het proces om tot interprovinciaal afgestemd faunabeheer te komen (bijvoorbeeld het Interprovinciaal Faunabeheerplan Ganzen) kan dienen als inspiratie voor beleid rond de wolf. De governance-structuur voor faunabeheerplannen bestaat immers al.

De interventierichtlijnen bieden voor met name dierhouders onvoldoende handelingsperspectieven. We raden met klem aan om de mogelijkheid aan interventies bij bijvoorbeeld gescheperde kudde uit te breiden.

Gebundelde kennis, communicatie en ondersteuning bij preventie

In relatie tot het voorgaande is het cruciaal dat er voor de provincies en Rijk een centrale plek is waar data, deskundigheid, kennis en ervaring gebundeld wordt. Dit is de basis voor de effectieve uitvoering van maatregelen (lerend 'beheren') en voor de juridische onderbouwing (houdbaar 'beheren').

Dit geldt ook voor publiekscommunicatie en -informatie. Coördinatie en bundeling van menskracht en middelen tussen provincies resulteert bij communicatie in een duidelijker en krachtiger boodschap. Het publiek moet weten waar ze moeten zijn (loketfunctie) en er op kunnen vertrouwen dat de boodschap niet ophoudt bij de provinciegrens (*one text* strategie).

Daarnaast zal het ondersteunen van dierhouders in het aanbrengen van preventieve maatregelen professioneel ondersteund moeten worden. Ook hier geldt dat bundeling van kennis en middelen leidt tot een effectiever en slagvaardiger uitvoering.

We steunen dan ook de initiatieven om te komen tot een centraal deskundigen team, een Landelijk Informatiepunt Wolf en centrale professionele ondersteuning van wolf fencing teams.

Inhoudelijke opmerkingen

Pag. 10: Is in probleemsituaties of bij probleemwolven de omgevingsvergunning een voldoende slagvaardig middel om snel en adequaat te kunnen handelen? Welke aanvullende middelen zijn nodig om de procedure te kunnen versnellen?

Pag. 18 1e alinea: De roedel in de Gelderse Vallei is de achtste roedel in Gelderland.

Pag. 46: Vergoeding van extra onderhoud en arbeid is een verantwoordelijkheid van de provincies. We adviseren hen om hier met de sector over in gesprek te gaan.

Pag. 69 laatste alinea: Onderzoek of het opnemen van het beheer en interventierichtlijnen voor de wolf in een provinciaal faunabeheerplan-wolf kan helpen bij een betere onderbouwing van ingrijpen en of daarmee sneller kan worden ingegrepen in probleemsituaties en bij probleemwolven. (zie ook opmerking algemeen)

Pag. 71 punt 3.: Hier staat: *Dit is wettelijk verboden. Hiervoor is een omgevingsvergunning nodig. Bij de aanvraag en verlening van dat besluit zullen zwaarwegende argumenten moeten worden aangedragen waaruit blijkt dat verjaging uit het gebied noodzakelijk is.* Ook hier wordt de term verjagen gebruikt. Dat is verwarrend omdat dit ook bij punt 2 wordt gebruikt. Graag nader uitleggen wat onder *verstoring* wordt verstaan (voorbeeld?) en het verschil met verjagen uit punt 2.

Pag. 75 en idem pag. 76 en 77: *Als provincie of burgemeester in overleg met deskundigen vaststellen dat aversieve conditionering niet werkt of praktisch niet uitvoerbaar is: 'probleemwolf'.* Dit deel hoort eigenlijk thuis onder kopje *Inschatting*. Het is geen maatregel of doel.

Pag. 79 a Maatregel en doel: Wat wordt verstaan onder *lokale verjaging*? Dit kan op meerdere manieren ingevuld worden. Kan daar meer duiding aan gegeven worden?

Pag. 80 d Maatregel en doel: *Als maatregel niet succesvol of niet uitvoerbaar is: Wolf doden op last burgemeester, op grond van de Gemeentewet.* Vermelden over welke maatregel(en) het hier gaat: maatregelen in de probleemsituatie?

Pag. 83: Bij de interactie wolf – vee wordt niet meer gesproken over een probleemsituatie, alleen over *geen probleemsituatie* en *probleemwolf*. Wat is daar de reden voor? Zijn er geen mogelijkheden om problemen met aanvallen op vee op te lossen met verjaging?

Pag. 84 e Maatregel en doel: Waarom kan hier niet een probleemsituatie ontstaan als een wolf zich specialiseert op gescheperde kuddes? Er staat ook niets over verjagen bij gescheperde kuddes. We nemen aan dat dit ook tot de mogelijkheden behoort, dan ook vermelden.

Reactie Dierenbescherming op Concept Interprovinciaal Wolvenplan 2024

De Dierenbescherming staat voor de bescherming van alle - gehouden en niet-gehouden – dieren, hun integriteit, welzijn en staat van instandhouding. Dus alle professioneel en hobbymatig gehouden vee, huisdieren en ook de eerder bijna uitgeroeide wolf verdienen - zo goed mogelijke - bescherming. Daarom vindt de Dierenbescherming het positief, en essentieel, dat uitgangspunt in dit concept Wolvenplan 2024 blijft: het streven naar conflictarm duurzaam samenleven met de wolf. Preventie vormt daarvoor inderdaad de basis. En onvermijdelijk is dus dat het nemen van afdoende preventieve maatregelen volgens de Adviesnorm op de kortst mogelijke termijn voorwaardelijk moet worden voor de (uitbetaling van) tegemoetkomingen in schade, die (bij uitzondering) terecht ook van toepassing zijn op wolvenschade aan alle hobbymatig gehouden hoefdieren. Het Besluit houders van dieren artikel 1.6, lid 3 stelt ook als norm: *“Een dier wordt, indien het niet in een gebouw wordt gehouden, bescherming geboden tegen (...) roofdieren”*. De Adviesnorm van BIJ12 biedt hiervoor al richtlijnen.

Echter effectieve omheiningen vereisen niet alleen een eenmalige financiële investering, maar ook vak kennis, menskracht en onderhoud. Daarbij is het precisie- en maatwerk. Het kan niet zo zijn dat dierhouders volledig de prijs voor veranderende natuurlijke omstandigheden moeten betalen. Conflictarm samenleven met wolven is een gedeelde maatschappelijke opdracht. Daarom moet er op de kortst mogelijke termijn een landelijk dekkende subsidieregeling komen (met eventueel variaties gerelateerd aan de aanwezigheid van gevestigde wolven dan wel de kans op rondzwervende of doortrekkende wolven), en moeten dierhouders kunnen terugvallen op andere vormen van - personele en materiële - ondersteuning, zoals vanuit een Landelijk Kennis- en Informatiepunt Wolf, provinciale wolvenconsulenten en (landelijk dan wel provinciaal te organiseren) *wolffencing teams* met professionele coördinatie en deskundigheid.

Het is verder uiteraard redelijk dat voor dierhouders waarvan de dieren ondanks genomen preventieve maatregelen volgens de Adviesnorm ten prooi vallen aan wolven er een schadevergoeding blijft. Overigens is de kans op wolvenaanvallen bij preventieve maatregelen volgens de Adviesnorm nihil, leren de ervaringen met een honderdtal door het succesvolle Wolffencing Team België aangelegde wolfwerende rasters. Hun adagium: ‘een afrastering is zo sterk als zijn zwakste schakel’.

Conflictarm samenleven vereist een effectief, uniform en goed gecoördineerd beleid, met heldere bevoegdheden, verantwoordelijkheden en protocollen, zodat er in probleemsituaties zorgvuldig en adequaat kan worden gehandeld. Ook zou hiervoor een interdisciplinair interventieteam van deskundigen paraat moeten staan. Zie hiervoor onder meer de eerdere [brief](#) over wolvenincidenten van het Large Carnivore Initiative Europe / IUCN aan de staatssecretaris.

Terecht verwijst het concept Wolvenplan tot slot naar het *‘Advies: Samen leven met wolven in Nederland’*, Raad voor Dierenaangelegenheden (2024) en de *‘Eindrapportage maatschappelijke dialoog over wolven in Nederland’*, Raad voor Dierenaangelegenheden (2024). Echter zou het RDA-advies nog consequenter hebben mogen dienen als leidraad voor dit Wolvenplan:

1. Het RDA adviseert een door de landelijke overheid (Rijk en provincies samen) op te stellen overkoepelende, landelijke **lange termijnvisie** op het samenleven met wolven **als**

vertrekpunt voor de *Landelijke Uitvoeringsagenda*, met interprovinciale afstemming onder landelijke regie, ten behoeve van meer eenduidigheid en samenhang in beleid.

Het Wolvenplan zou in lijn moeten zijn met de te ontwikkelen lange termijnvisie en landelijke uitvoeringsagenda in het verlengde daarvan, maar het plan zou ook zelf al aanzetten kunnen bevatten tot zo'n overkoepelende landelijke lange termijnvisie en vanuit het IPO/BAC het Rijk kunnen oproepen om in afstemming met de provincies tot zo'n visie te komen en daarin de regie te nemen, *vóórdát het ministerie de Landelijke Uitvoeringsagenda opstelt* (immers op basis van een dergelijke visie). Zo bezien vormt dit nieuwe Interprovinciale Wolvenplan een overbrugging voor de korte of middellange termijn, naar een uiteindelijk meer op een gedeelde lange termijnvisie geënt beleid.

Voor de landelijke lange termijnvisie en eventuele consequenties daarvan voor de ruimtelijke indeling, en dus ter bepaling van plaatsen die primair geschikt zijn voor wolf, zouden fig 4 en 5 pag 23 en 24, leidend moeten zijn. Ook het WUR-rapport [Een natuurlijker toekomst voor Nederland in 2120](#) verdient hierbij aanbeveling, zie ook ter vergelijking het bijbehorende kaartje [Nederland in 2120 - WUR](#). Hoe meer de samenleving hierin 'meebeweegt met de natuur', hoe kansrijker uiteraard het streven naar duurzaam conflictarm samenleven met de wolf. Gebieden die van nature geschikt en aantrekkelijk zijn voor wolven, kunnen door ruimtelijke ingrepen en maatschappelijke keuzes op termijn nog geschikter en aantrekkelijker gemaakt worden, onder meer door onderlinge verbindingen. De aanwezigheid van de wolf vereist dus **een lange-termijnvisie op ruimte voor natuur en dieren daarin** (*predatoren én prooidieren*) in onze samenleving met **meer ruimte voor natuur en ontsnippering/verbinding van natuurgebieden**.

2. De RDA bepleit in verband met de **aandacht voor de sociale dimensie** niet alleen voor instelling van een actief landelijk opererend 'wolventeam' waar dierhouders terecht kunnen met praktische vragen over wolvenontmoetingen en het nemen van maatregelen - wat overeenkomsten vertoont met wolffencingteams - maar ook voor het beperken van de kans op wolvenaantallen door *directe, ruimhartige en grootschalige investeringen in de implementatie van preventieve maatregelen*.

Dit betekent volgens de Dierenbescherming dat er **extra financiële, maar ook personele en materiële ondersteuning** zou moeten komen en dus **extra middelen** zouden moeten worden vrijgemaakt voor vergoedingen voor arbeidskosten, beheer en onderhoudskosten voor preventieve maatregelen. Behulpzaam bij het wegnemen van de angst en weerstand bij delen van de bevolking zou het zijn als het wolvenbeleid vanuit de verschillende provincies geharmoniseerd zou worden en er landelijk afgestemd beleid zou zijn ten aanzien van subsidiemogelijkheden, tegemoetkomingen en voorwaarden, en met in alle provincies actieve wolvenconsulenten, een landelijk kennis- en informatiepunt wolf en wolffencingteam(s). Met daarbij eventueel een zekere zonerings, met onderscheid tussen bijvoorbeeld gebieden met een hoger en lager risico op wolvenschade (zie figuur 4 en 5 op pagina 23 en 24). In verband met de sociale dimensie is het ook waardevol de maatschappelijke dialoog voort te zetten, onder meer in de vorm van breed samengestelde provinciale wolvencommissies en het Landelijk Overleg Wolf.

3. Het RDA noemt **betrouwbare informatie** cruciaal. Daarom moeten de ontwikkeling van kennis en informatievoorziening en de voorlichting aan burgers *onderdeel* zijn van de landelijke uitvoeringsagenda voor wolven en samenleving. Voor *betrouwbare* informatie is *kennis en onderzoek onontbeerlijk*, dus er is niet alleen landelijk informatiepunt wolf nodig, maar ook een **landelijk kenniscentrum wolf**.

Reactie op het IPO Wolvenplan 2024 van FPG

De wolf heeft zich gevestigd in Nederland en voelt zich er thuis. In gebieden waar onvoldoende aanbod van natuurlijke prooidieren is wordt het dieet aangevuld met gehouden dieren (landbouwhuisdieren en hobbydieren). Dit leidt tot een exponentiële groei van de wolvenpopulatie en een toename van conflicten. De aanvallen op vee zijn geëscaleerd van vooral schapen naar ook runderen, pony's, paarden en andere huisdieren.

Er zijn nu zelfs wolf-mens interacties geweest die tot verwondingen hebben geleid. Vaak vertonen wolven gedrag waarvan door veel instanties werd aangenomen dat ze het niet zouden laten zien, zoals aanvallen op groot vee zoals runderen en paarden en het dicht naderen van mensen. Dieren verdwijnen uit de wei en veel mensen voelen zich in hun vrijheid beperkt. Natuurbegrazing wordt verstoord.

Al vanaf het begin heeft de FGP gewaarschuwd voor bovenstaande problemen en gepleit voor een proactief beleid om deze problemen zoveel mogelijk te voorkomen. Helaas was proactief handelen door de huidige knellende wetgeving vaak niet mogelijk. Er begint hierin echter beweging te komen met als eerste stap het verlagen van de beschermde status van de wolf op Europees niveau. Het Ipo Wolvenplan 2024 speelt te weinig in op deze ontwikkelingen. Als beheer straks mogelijk is moet dit direct toegepast kunnen worden en moeten er keuzes gemaakt zijn over waar in Nederland wolven mogen en kunnen leven en in welke hoeveelheden en waar niet.

Wij hebben in ons position paper 'Gecontroleerd beheer van de wolf is noodzakelijk voor draagvlak' in 2022 gesteld dat

- De wolvenpopulatie gecontroleerd beheerd moet kunnen worden, zowel preventief als in geval van schade
- En dat het daarnaast mogelijk moet worden nulstandgebieden in te stellen waar wolven verwijderd mogen worden.

1. Visie op ruimte voor wolven in Nederland: Nulstandgebieden

In het voorliggende wolvenplan wordt nu alleen nog maar melding gemaakt van de oproep uit het RDA rapport om 'onvermijdelijke keuzes te maken in situaties waarin dierhouderij en wolven niet samengaan'. Wij willen graag een uitwerking zien en een 'visie op ruimte voor wolven in Nederland'.

Het wolvenplan redeneert nu teveel vanuit de bescherming en behoeften van de wolf en te weinig vanuit andere maatschappelijke belangen zoals de veiligheid van mensen en gehouden dieren, de financiële kosten en de impact op het huidige cultuurlandschap.

In de een uitwerking van de 'visie op ruimte voor wolven in Nederland' zouden wij de 'onvermijdelijke keuzes' willen zien m.b.t. waar wel en geen wolven mogen leven. Het aanwijzen van nulstandgebieden lijkt FPG raadzaam en onvermijdelijk. Menselijke activiteit kan niet altijd maar wijken voor de wolf. In gebieden met veel vee en gebieden met een hoge recreatiedruk zorgt de wolf voor teveel conflicten. Wolven toestaan in dergelijke gebieden zal het draagvlak voor de wolf ook steeds verder doen afnemen.

2. Staat van Instandhouding

Het wel of niet kunnen nemen van maatregelen onder de huidige wetgeving hangt in zeer grote mate af van de Staat van Instandhouding. Tot op heden is die nog niet vastgesteld. Sterker nog, er is geen definitie gemaakt van wat een Gunstige Staat van Instandhouding is en er heeft onvoldoende afstemming plaatsgevonden met buurlanden. Daardoor zitten we in een juridische patstelling waarin het voorzorgsprincipe er toe leidt dat er niks mag. Het is dus van het grootste belang dat er vaart gemaakt wordt met het definiëren van een gunstige staat van instandhouding en het vaststellen van de huidige staat van instandhouding. Internationale samenwerking en het laten ontstaan van jurisprudentie zijn daarvoor essentieel. Daarnaast verwachten wij vanuit de landelijke overheid een lobby voor een uitzonderingspositie/derogatie vanwege de bijzondere situatie in Nederland (hoge dichtheden van vee, mensen en wolven). Het is wel duidelijk dat de grensoverschrijdende populatie waar de wolven in Nederland deel van uitmaken zich in een gunstige staat van instandhouding bevindt.

3. Ingrijpen bij probleemwolven en noodsituaties

Er is nu al een aantal keer niet ingegrepen in het geval van een probleemwolf omdat de vergunningverlening te lang duurde. De probleemwolven in deze kwesties werden ook door de bekende wolvenspecialisten en de zoogdiervereniging erkent en ook zij riepen op tot actie.

Probleemwolven en noodsituaties vragen om de mogelijkheid tot snel ingrijpen. Een betere juridische voorbereiding op het aanvragen en verlenen van vergunningen is essentieel. Goede onderbouwingen moeten klaarliggen.

4. Niet overal rasters

Het beschermen van gehouden dieren tegen de wolf heeft hoge prioriteit. Heel Nederland vol zetten met wolfwerende rasters is geen duurzame oplossing voor de toekomst en heeft bovendien grote nadelen. Zolang echter beheer van de wolvenpopulatie onvoldoende mogelijk is, is het plaatsen van wolfwerende rasters één

van de belangrijkste mogelijkheden om vee te beschermen. Veehouders moeten hierin dan ook breed gefaciliteerd worden maar niet verplicht worden om deze rasters te plaatsen. De vergoedingen voor de rasters dekken lang niet alle kosten. Het is van groot belang dat de extra arbeid voor onderhoud e.d. ook vergoed wordt. Nu er ook runderen en paarden worden aangevallen door wolven wordt er wél erkend dat een wolvenraster niet (altijd) de oplossing is. De keuze om een raster te plaatsen moet dan ook bij de veehouder blijven. Rasters zijn namelijk niet altijd mogelijk en wenselijk. Rasters mogen dan ook niet breed verplicht worden om in aanmerking te komen voor schadevergoeding. Dit is op de langere termijn alleen denkbaar in kleine specifieke gebieden.

Het eindeloos blijven plaatsen van rasters heeft grote negatieve gevolgen voor andere wilde dieren en de schoonheid van het landschap. Sterker nog, het wolvenplan geeft zelf aan dat een drukfactor op de wolf de aanwezigheid van hekken in het buitengebied om vee en andere prooidieren te beschermen is (tabel 2).

Erken dat het plaatsen van rasters niet altijd de oplossing is, vergoed álle kosten die gemoeid zijn met wolfwerende rasters, vergoed schade ook als er geen raster is en stel nulstandgebieden voor wolven in op plekken waar de aanwezigheid van de wolf en dierhouderij of intensieve recreatie niet samengaan.

5. Toegankelijkheid natuurgebieden

Er is nu al een gebrek aan toegankelijke natuur voor mensen. De recreatiedruk is groot. Dit is slecht voor de natuur en voor de mens en maatschappij. Als we doorgaan op de huidige weg en de wet op de meest voorzichtige manier uitleggen (zie punt 2. Gsvl) dan zal er steeds meer natuur worden afgesloten. Mensen worden daardoor beroofd van hun recreatiemogelijkheden en de druk op andere natuur neemt nog verder toe. Bovendien kan afsluiting voor particulier beheerde, openbaar toegankelijke natuur gevolgen hebben voor de instandhouding. Bijna altijd heeft afsluiting negatieve economische gevolgen waarmee natuurbeheer of voortbestaan in gevaar komt.

6. Natuurbegrazers

Begrazers zijn onmisbaar in het beheer van de natuur. Veel prioritair beschermde habitats zijn open landschappen en daarmee dus afhankelijk van grazers. De ene grazer is de andere niet. Bepaalde plantensoorten worden beter in toom gehouden door bepaalde grazers. Een schaap is niet simpelweg te vervangen door een rund. Bovendien is er ook nog het cultuurhistorische aspect van bepaalde soorten. Het wordt tijd dat er gewerkt gaat worden aan een afwegingskader welke soort voorrang krijgt. Is de wolf meer waard dan een heideschraal grasland met de daar bijbehorende soorten vogels,

planten, insecten en reptielen? Hoe wordt er juridisch gekeken naar een instandhoudingsplicht vanuit N2000 voor prioritair habitatype en de bescherming van de wolf? Wat weegt zwaarder?

De verschuiving naar grotere begrazers in natuurlijker kudde samenstellingen die beter in staat zijn zichzelf te beschermen neemt risico voor de recreanten met zich mee. Ongelukken met runderen in natuurgebieden komen nu al voor. Als er juist meer wordt ingezet op grotere dieren met hoorns en meer beschermend gedrag dan neemt het risico alleen maar toe. En ook deze soorten blijken niet veilig voor de wolf. Daarnaast brengen kuddebewakingshonden ook risico's met zich mee voor recreanten, nog los van de kosten.

Conclusie

Dat in het toekomstperspectief gesteld wordt dat in de toekomst het voorstelbaar is dat dat populatiebeheer mogelijk is, ziet FPG als een positieve, maar veel te kleine stap. Zolang het wolvenplan nog bijna uitsluitend vanuit het oogpunt van het beschermen van de wolf is geschreven schiet het zijn doel voorbij. Beschermen van een gezonde wolvenpopulatie in Europa is een goede zaak, maar de vraag is in welke mate het realistisch is dat Nederland daar een bijdrage aan levert. Laat dieren in de wei en schapen op de hei niet verdwijnen. De bescherming van vee is noodzakelijk, maar andere (maatschappelijke) belangen en kosten worden onvoldoende meegewogen. Nederland vol hekken zetten is geen duurzame oplossing. Denk vooruit en anticipeer op noodsituaties, probleemwolven en een toenemende wolvenpopulatie. Alleen theoretische kaders zijn niet voldoende. Zorg dat er een praktische voorbereiding is voor dringende en acute gevallen. Ingrijpen moet op korte termijn mogelijk gemaakt worden. Gecontroleerd beheer van de populatie en het instellen van nulstandgebieden zal onvermijdelijk zijn. Er moeten heldere ruimtelijke keuzes worden gemaakt. Zorg dat de staat van instandhouding goed wordt gedefinieerd en maak plannen voor de volgende fase. Gezien het gebrek aan visie en plannen ten aanzien van de hierboven genoemde zaken vinden wij dat het Wolvenplan 2024 terug moet naar de tekentafel.

Federatie Particulier Grondbezit